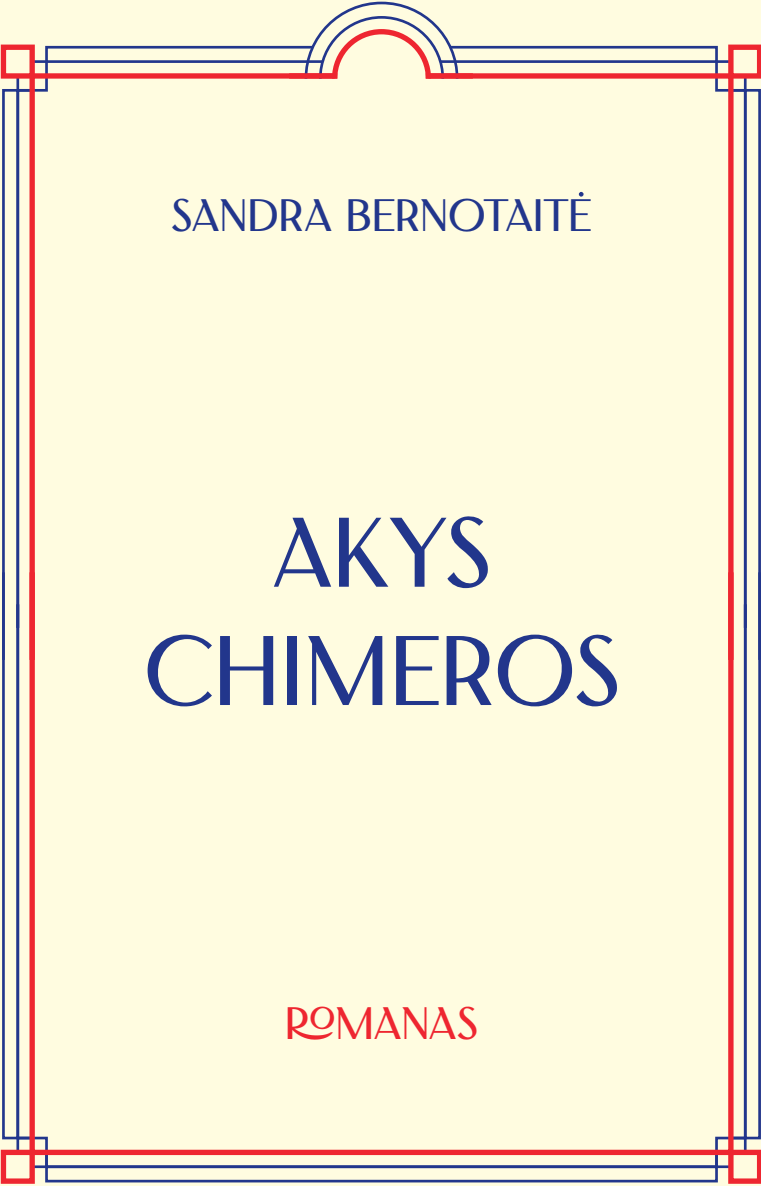

SANDRA BERNOTAITĖ

AKYS
CHIMEROS

ROMANAS

AKYS
CHIMEROS

SANDRA BERNOTAITĖ

AKYS CHIMEROS

ROMANAS

VILNIUS 2021

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Projektą finansuoja
Lietuvos kultūros taryba

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

KALBOS REDAKTORĖ
Deimantė Kažukauskaitė-Kukulienė

© Sandra Bernotaitė, 2021
© Viršelis, Povilas Rėklaitis, 2021
© Leidykla VAGA, 2021

ISBN 978-5-415-02613-5

T U R I N Y S

11	I. Kaunas. 1939 07 25
27	II. Vyrai be ateities
45	III. Ējimas atbulomis
57	IV. Žvērinčius
74	V. Kanikulai
87	VI. Pasidygėjimas
100	VII. <i>Prosimy, prosimy!</i>
118	VIII. Kulautuvos kurortai
135	IX. <i>Quo vadis, Europa?</i>
151	X. „Trečias frontas“ už borto
167	XI. Veliuonos sūris
181	XII. Karo turbūt nebus
199	XIII. Išvogtas pasaulis
221	XIV. Gelgaudiškio džentelmenai
234	XV. Našlaičiai ir tostai
243	XVI. <i>Coup de foudre</i>
253	XVII. <i>Die Nacht der Toten</i>
262	XVIII. Seklumos
275	XIX. Prabundantis angelas
283	XX. Vaikas ir vardas

*O minia abejinga,
Nuosaiki visada,
Plauks apsunkus, laiminga, –
Kaip galvijų banda.*

SALOMĖJA NĖRIS, „EINAM!“

*Aš tik tau širdies gelmes atversiu,
Kaip aš niekad, kaip aš niekam nesakau.
Nusiplauk nekruvinos aukos katarsiu,
Mano, žodžio kruvina auka.*

JONAS KOSSU-ALEKSANDRAVIČIUS, „KATARSIS“

I

Kaunas. 1939 07 25

Laisvės alėja, dvi eilės medumi varvančių liepų.
Giedras tvankios dienos rytas. Plačiais žingsniais
lyg iš toli artėja matyta moteris.

Moteris su praeitimi.

Išvakarėse jai paskambino iš Lietuvos rašytojų draugijos. Telefonas vienženkliai numeriu: 6. Sve-tainėje jis su pertrūkiais taip šaižiai sučirškia, kad sukelia ant kojų visus namus. Sesuo atbėgo iš kiemo sužinoti naujienų. Vaikas žiūrėjo į ją apvalio-mis akimis, o burnytė jau traukėsi į mažą raziną. Skambino didžioji moteris, tautos genijaus žmo-na, šeštadieninio literatūros „saliono“ šeimininkė, ponija Sofija Čiurlionienė, ant kurios pečių laikėsi daug kultūrinio organizavimo, nors ne ji buvo Ra-šytojų draugijos pirmininkė. Tas pareigas ėjo kitas žmogus, poetas ir didis visuomenininkas Liudas Gi-ra, apie kurio asmenį ir bėrė sakinius ponija Sofija:

turėjęs ateiti, žadėjęs ir plaukti kartu, bet išvakarėse privargęs su lenkais Karo muziejuje, o dar furšete... Moteriai su praeitimi tas nerūpėjo, ji beveik nė nesiklausė, kol neišgirdo „vertimai į lenkų“.

– Ekskursijoje bus daug lenkų vertėjų ir garbiųjų literatūros kritikų, adoruojančių tamstos poeziją, taigi tik pamanyk, kokie puikūs prospektai... Tik susivok – mūsų moderniškais, skubančiais laikais viską darome ateitin!

Moteris su praeitimi dar bandė atsikalbinėti, mykė, dūsavo, bet pati juto, kad toks koketavimas vyksta jau nusileidus ponios Sofijos valiai. Vis dėlto metė paskutinę kortą ant stalo:

– Visai negaliu, namuose turiu reikalų, mano skulptorius kasdien važiuoja į Ukmergę gimnazijos fojė bareljefų lipdyti, prezidentinis užsakymas, žinote, kaip tai svarbu...

Tokios detalės ponios Sofijos nedomino, mygo toliau:

– Žinau, žinau, kaip svarbu. Bet reikia dalyvauti, širdele, mieste beveik nieko nelikę, visi po kaimus, po sodus, po užsienius lepinasi. Ir tau bus gerai – juk turi už ką ačiū sakyti lenkams, ir gal visai neblogai, jeigu jie tau irgi turės už ką atsidėkoti. Mislyk, pakvies į turą po Lenkiją po kelių savaitių, viską tau apmokės. Jau tik nedvejok.

Moteris su praeitimi pamanė: ką gi, bent prasiblaškysiu. Mokiniams juk atostogos, o kad pati

būtų pailsėjusi nuo buities merkantilių, kaip ir nesijaučia.

– Knygą galėsi ir garlaivyje paskaityt, jeigu taip labai reikia, – raminau užbaigę poną Sofiją, jau išgavusi sutikimą.

Įsimetė ne tik savo naujausią leidinį (jeigu netyčia pakviptų vertimai į lenkų), bet ir Baudelaire'ą, dėl viso pikto. Traukinyje atsiversti pamiršo.

Laisvės alėją juokas pereiti pėsčiomis, iššokus iš autobuso ant posūkio. Eiti per vidurį moteriai su praeitimi visada labiausiai patiko. Kad visi žiūrėtų, o ji pakeltu smakru – kairę dešinę, kairę dešinę.

Jau kelintą savaitę sausra, vėjo beveik nėra, giedra spindi akims skausmingai. Vis tiek iš namų bėgdama užsimetė languotąją apsiaustėlį, tik jau traukinyje kai nusivilko, taip ir neapsivilko daugiau. Kaitina, nors tik septinta ryto. Liepų kvapas pirmąsias akimirkas apsaldina širdį, paskui nebejauti. Nukritusius gelsvus lapelius su liepžiedžiais vėjūkštis mieguistai volioja grindiniu. Išties netgi žingsniuoti tingi. Miestas pustuštis. Kurį nors demisezono mėnesį tokiu ankstyvu metu žmonės eitų į darbus, daugiausia tie proletarai, nes pagiringa valdininkija iškirmijusi trauktų tik apie devintą, o menininkai – dar vėliau ir iškart pas „Konradą“ ar į „Metropolį“.

Klaksi basučių kulnai. Tarsi kumelaitė, smagiai įkinkyta į konkę, kaip būdavo anuomet, prieš

porą dešimčių metų, kai Laisvės alėja buvo vadinama Nikolajaus prospektu. Ir dabar mieste arklį sutiksi, bet vis dėlto centras gerokai išaugo ir ėmė vaikytis *art deco* madų. Nusimetė senas imperines drapanas, naujom apsigerbė, įsikando mundštuką su prancūziškos markės papirosu, prisidėgė ir pučia vingrią dūmų gyvačiukę, primerktomis akimis ganydamas naujai iškeptas modistes. Išpuiko šis miestas. Geraja prasme – tapo puikus.

Moteris su praeitimi pasijuto lyg iš kito paveikslu, nors grįžti ir tapti sostinės figūra, dar viena aktore šitos tikrovės teatre kadaise taip geidė. Tuo metu, kai buvo provincijos tremtyje, norėjosi to, ko kiti jai neleido. Dabar, laimei, pasikeitė kortos ir statusai. Nebežiūri žmonės kreivai. Kas pamena, kas ir nepamena. Dauguma veido tiesiog neatpažįsta, nes nėra matę nė atvaizdo, nors dainuoja jos širdies pagimdytus žodžius. Mieste dėl šito anoniškumo daugkart geriau negu priemiestyje, kur nužiūrimas būsi net eidamas iš stoties į nuosavą kiemą. Moteris su praeitimi renkasi vaikštinėti namo terasoje, balkone, tupi ant savo kėdutės, veizi į tolius, į slėnį, kuriame jei ir nematai, tai bent nujauti sraunią, didelę – aišku, mūsų provinciališkais mastais – upę. Kai sumano nupėdinti iki Nemuno, eina pakrūmėm, dažnai su skėčiu, ir vaidina stebėjimąsi daugiausia žolynais ir gėlėmis, o ne sutiktais praeiviais – ar vežimuose, ar su dalgeliais

ant peties, ar su vaiku ant kupros, ar ožkele ant pavadžio...

Būti kaime ponias, būti genialiai provincialų mieste, būti kaimiete Paryžiuje...

Laisvės alėja tuščia, ir moteris su praeitimi eina taip, kaip jai norisi, tokiu žingsniu ir taip kaukšedama, kad būtų malonu jausti ritmą. Dingteli apmaudas, kad dabar ne su knyga terasoje – kol sesuo maitintų vaikelį, galėtų perversti porą Baudelairė'o eilėraščių rusų kalba, o paskui gal sukiltų ir apetitas rašyti, užsikabintų, imtų širdis dainuoti. Nes grožis gimdo grožį, paslaptinę ir nusikalstamą, kaip demonas sekiojantį visur.

Ji pati nelabai supranta, kaip ir kada, ir kodėl tai atsitinka. Ar reikia mokytis prisišaukti dalyką, vadinamą įkvėpimu? Ar reikia išmokti dainuoti ir niūnią dieną, ne iš laimės ir ne iš skausmo? Kurti eiles iš abejingumo nereikia mokytis, tuo ji tikra.

Šiaip ar taip, ji visados savyje jautė žydint piktybės ir skausmo gėlelę. Sudygusi ji nežinia iš kur ir nežinia kada, turbūt kai dar mylėjo religinio išgyvenimo mastais. Anuomet kūnas nespėjo paskui ekstazę, atsilikęs pavargo, ėmė maištauti, reikėjo eiti pas daktarus ir išgirsti diagnozę: dešiniojo plaučio viršūnės sloga, ką tai bereikštų, be to, didelio laipsnio nervų sistemos sutrikimai su širdies neurozės reiškiniiais. Viskas didelio laipsnio.

Toki rytą, kaip šis, moteris su praeitimi nebėra pasiruošusi mirti. Bet buvo kiti laikai ir kiti pasiruošimai.

„Tik širdimi pažįstama“, – kadaise gavusi tokį raštelį šyptelėjo, bet nepamiršo, nenumetė. Ir kitiems, ir pati sau pažįstama tik širdimi. Keista ir per jautri tikrovei poetė. Liguistai jautriai atliepianti šiurkštų pasaulį, kuriame blogio nėra kiek nemažėja. Niekada, niekada. Būtų naivu tikėtis.

Nėra naivi, puikiai tai žino. Jei kitiems norisi manyti kitaip – ką gi, negi uždrausi turėti nuosavą nuomonę. Jos kiekvieną eilėraštį savaip perskaito ir intelektualas, ir idiotas. Ar įmanoma sugaudyti visus ir paaiškinti, kad suprato kitaip? Kad širdimi tikrai pažino visai ne poetės širdį – eilėraščio veidrodyje pamatė patys save?

Užsigalvojusi vos nepraėjo posūkio dešinėn, su kyšančiu bokšteliu restorano, žmonėse vis dar vadinamo tuo pačiu vardu, kaip ir viešbutis. Nors pervadintas į „Lietuvos“, žmonių sąmonėje vis dar „Metropolis“. Čia jos kadaise buvota, buvota. Šiandien moteris su praeitimi ateina kitu amplua – lydės literatus iš užsienio pasiplaukiojime, visi kartu gėrėsis vaizdingais upės krantais.

Kad ir kaip neskubėdama ėjo, iki sutarto laiko minučių liko dar dvidešimt. Laikrodukas ant rankos turbūt nemeluoja, vakar prieš miegą sutikrinu ir prisuko, kad nesustotų. Per anksti ji atkako.

„Metropolis“, regis, dar miega. Ji žengia į vidų, per
petį metusi žvilgsnį į tuščią gatvę, ar niekas neseka.

Neseka.

Viduje dvelkia vašku ir terpentinu, turbūt ne-
seniai blizgino parketą. Švara vis tiek nepakvipo,
nepermuša vakarykščių rūkalų kvapo. Durys į res-
toraną uždarytos, pūpso nusvidintos rankenos. Re-
gistratūroje sėdi rudis vaikinai, matosi sulaižytas
pakaušis. Pamatęs damą, vangiai judinasi ir išsi-
tiesia visu ūgiu. Galėjo ir nesistoti, labai jau trum-
pas, nedaug galva paaukštėjo. Žiopso laukdamas,
kad dama pirma pasisveikintų, nenumano, kokia
kalba teks kalbėtis. Dama jam sako lietuviškai:

– Labas rytas, tamsta, ar neatėjo dar niekas iš
Rašytojų draugijos?

Rudis tyli. Išvertęs apskritas akis dėbteli laiptų
link, tada iškosėja:

– Labaryt, o kas taip turėjo ateit?

– Tokia ponias... Žinau, kad aš per vėlai... tai yra
per anksti, o jinai gyvena prie pat, tai kam jai sku-
bėti, turbūt...

Sakiniai nesirišo, poetė nutilo.

– Ponias, prisėskite ant tų anava fotelių, jei tik
ponias pageidauyaaacheeeeeee... – rudė galva jau lei-
dosi podraug su skęstančiu žiovulyje sakiniu.

Moteris su praeitimi pritūpė ant žalsvo fotelio
kraštelio, bet tuoj suprato, kad sėdi nugara į su-
kamasias duris, pro kurias turėtų pasirodyti ta,

kurios laukė. Persėdo į kitą fotelį ir tada sunerimo, kad gali kas nors iš svečių nusileisti laiptais, o ji nematys. Atsistojo ir kiek susvyravusi žengė išėjimo link. Palauks prie durų, lauke.

Išnirusi įkvėpė oro, vis dar gaivu. Vėliau bus nekas. Plaukti upe, kvėpuoti drėgme virš vandens, gal visai geras sprendimas tokiai šuniškai dienai. Tik nuo saulės ant denio tupėdamas nepasislėpsi...

– Saulute!

Balsas už nugaros, iš toli. Greičiau negu tūringas kūnas, rodos, atlekia didelis veidas, įrėmintas žilomis bangomis, o vis labiausiai šviečia būdingai pakrypusi kiek ironiška, kviečianti švęsti gyvenimą, tik neliūdėti šypsena. Ponios Sofijos gaivalingoje eisenoje matoma pastanga, todėl atrodo, kad jinai lekia, nors ištis eina negreitai. Ko čia skubėti, rytas nesuvėluotas, sukontroliuotas, saulės vežimas jau dar danga skliautu.

– Tuoj mes čia – visus pažadinsim – dar turėtų ateiti viena kūma, o štai ir eina, matau, iš kitos pusės. Meilute! – mes čia. Tuoj mes tuos lenkus išdykėlius kelsim už uodegų – nežinau, ar gyvų bus po vakar – iš mūsų pusės – vyrai! – pripylė kelnes kaip reikiant – man pasakojo patikimi asmenys. Buvo net sukonfliktavę – man pasakyta buvo, ak – kur tau nebus, gi vyrai! Juk ir garbūs jau kai kurie – jau pagyvenę, galėtų ramintis – kalbėti apie poeziją, apie amžinybę – miegoti ant laurų, bet kur tau

miegos – dabar užtat įmigę, kai reiktų jau keltis ir į kelionę – jie gi rytoj išvažiuoja toliau, prie jūros, todėl – šiandien reikia ne tik išplaukti laiku, bet ir parplaukti! – Saulute, tu bent jaunuosius ten – prižiūrėk, nes tas mūsų pirmininkas – nežinau, ko iš jo tikėtis, vakar man sakė...

– Labas iš ryto! – šviesiaplaukė jauna moteris sveikinasi familiariai, bet moteris su praeitimi jos neatpažįsta.

Gal veidas ir šmėkštelėjęs renginiuose, gal kada jai knygą užrašė, jau neatsimena tų visų besišypsančių, beriančių banalybes, prašančių bent minutės dėmesio. Poetai nuo tokių kuo greičiau nusisuka, nes jų žvilgsniai pernelyg žvilga, it netauriame metale inkrustuoti stikliukai bandytų vaidinti deimantus – žiūrėkite į mus. Moteris su praeitimi susitelkė tik į poniją Sofiją, laukdama kitų mandagybės žodžių.

– Jūs nepažįstamos – maniau kitaip – tai gerai, dabar va ir susipažinsite...

Sako vardus – ir vienos, ir kitos, netyčia kiekvienai jos pačios ištardama.

– Vajetau, tik atbulai pasakiau, bet jūs abi supratot, kas yra kas, – nusijuokė ir bedė nudailintu smiliaus nageliu į sunkias lakuotas duris: – „Metropolis“ miega – aš čia esu tam, kad nebemiegotų – palaukit manęs, mielosios ponios, čia – manau, turėsite apie ką paplepėti, – tuoj, aplėksiu visus kaip

apuoks, paūkausiu – jei ateitų pirmininkas – nors vargu bau ateis – griebkit tą seną ožį už skystos barzdos – ir nepaleiskit!

Dvi moteri liko stovėti, durys, už kurių dingo ponia Sofija, tik pokštelėjo visu smagumu. Vien nuo tokių garsų žmonės turėtų busti. Tik, žinoma, ne išvakarės girtuokliai. Suprantama, ką daugiau lenkai veikė vakar, komandiruotės pirmąją dieną, jei ne ragavo vietinių „vaisvandenių“ ir pakluso vietinių papročių diriguotojams ir tostų sakytojams.

– Tamsta manęs nepamenate? – paklausė jaunoji moteris, rankose lamdydama šviesią plačiakraštę skrybėlaitę.

Ekskursijai pasiruošusi... Bet ta jos suknelė tokia beformė ir bluki, kad visą povyžą bespalvę padarė, moteris su praeitimi niekaip negalėjo jos prisiminti, tuo labiau nenorėjo su ja ir kalbėtis. Dabar, kai žino jos vardą (Halina), tik tiek ir žino. Argi neužtektų?

Vis dėlto mandagiai spėjo, kas šovė į galvą pirmiausiai:

– Gal ateinat šeštadieniais į salioną – iš ten esam matytos?

Halina pradžiugo:

– Taip! Tik dar nieko ten neskaitau, vien klausai, kiūtau tarsi pelė po šluota kampe, ant moterų kanapų...

Ak, toji „moterų kanapa“. Į jos pusę mažiausiai žvelgia tiek poetai, tiek rimtos poetės. Halina tai žino, galėjai pajusti iš jos balso tono ir virpėjimo, savo drovumu atgrasaus.

– Kamputyje vis pratūnau, – tęsė Halina, – tik mano vyras pakalba už save ir mane, o aš vis nedirštu kyštelėti šnekon savo dvylekio...

Dvylekio, mintyse nusišaipė poetė, o garsiai tarė:

– Nenugirdau – kas tamstos vyras?

Veidu šmėkšteli nuostaba, išgirdus pavardę: Korsakas.

– Jis? Gerai pažįstamas. Taip, nuo laikų, kai... sakykime, bendrų reikalų turėjome.

Kai kam iki šiol nepamirštami tie reikalai ir tie laikai. Visų pirma jai pačiai nepamirštami, bet su vyru skulptorium yra sudarę žodinį paktą. Ne, jis visai nedraudžia su komunistais toliau draugauti. Jos vyras pragyvenimui uždirba iš politikos vyrų biustų, didvyrių skulptūrų, tad jam yra aišku, ką reikia „ciesoriaus – ciesoriui“. Toks jau yra, ant žemės abiem pėdomis tvirtai stovintis *terre à terre* žmogus. Kaip ir pati ji, yra kilęs iš kaimo, sodietis. Kaip ir Tautos Vadas – bulves su rūgpieniu vietoj prancūziškos virtuvės, visokių ten *coq au vin**, preferuojantis...

Moteris su praeitimi dar kartą permetė žvilgsniu jaunąją kolegę nuo galvos iki kojų, bet jau kitaip. Vis dar bukina akį toji pati aklinai užsagstyta

* Prancūzų klasikinės virtuvės patiekalas – vyne troškintas viščiukas.

bespalvystė, bet pro kiekvieną sagos skylutę prapysia josios antroji pusė. Korsakas.

Įsivaizdavo jo žmoną tvirtą, plačių pečių, kovingą. Halina atrodo skysta, tikrai nesutverta dideliems užmačiams. Nedidelė savo ūgiu, siauru, ne visai sveikai blyškiu veidu, plonom, sučiauptom lūpom, rimta, net kiek rūsčia povyza, beveik isteriškai ir iššaukiamai stojančia prieš pasaulį, aštriu, tolyn įsmigusiu žvilgsniu, tartum fanatiškai atsidavusi idealui – tiktai ne savo, o vyro! Žiūrėti į tokią buvo ne tik nuobodu, bet ir nemalonu. Moteris su praeitimi stengėsi sukti akis į medžius, viešbučio balkonus. Paskui nesusilaikė:

– Tai, sakote, Korsako jūs žmona. O jis nirčiai rašo. Gera turėti tokį tvirtą gyvenimo draugą, manau.

Pasakė ne tiek iš mandagumo, kiek dėl to, kad per ilgai užsitęsė pauzė. Pabodo tos nuolatinės pletkos, esą moteris su praeitimi nekalbi, nes bijo priminti apie savo praeitį. Pasakė ramiai, be ironijos, užbaigė pasiteiravimu:

– Tamsta pati irgi rašai?

Nušvito veidelis. Abidvi apsidžiaugė, kad šito buvo paklausta. Bendrystė atseit rasta.

– Oi, pati dar tik bandau prisišaukti kaprizingąją mūžą, dar tik bandau! Kol kas neturiu nieko rimto, solidaus, vertingo parašiusi. Dabar ir galvoje ne tas – gimė vaikelis...

To nenugirdo moteris su praeitimi, todėl ištarė nei šį nei tą:

– Tai jūs tokia.

Korsako žmona sutriko, delnu paglostė suknelės suglamžymus.

Tegul nesutrinka labai, juk nepasakė jai, kad iš tiesų visai nemėgsta žmonių, savo vyrų šešėlyje tūnančių, netalelingų mene, nebent virtuvėje, lovoje ar prie vygės. Bet ką čia veikia tokia, tokia – delegacijoje nuo lietuvių pusės? Ar Korsakas pats prisijungti visai negalėjo?

– Dirba jisai, dirba, mūsų namuose liko jo mieloji mamutė, mano geroji anyta, su pilkąja buitimi puikiai susitvarkys. Paleido mane pasiganyti. Nustojau žindyti savo mažąją dukrele visai neseniai, tai pasileidau kaip neganyta ožkelė nuo ašutinės virvės...

Moteris su praeitimi klausosi ne liūliuojančių Halinos žodžių, bet potekstės. Kaip įdomu. Kaip neįdomu. Šitiek būdvardžių, šitokia perkrova. Ar taip ir rašo? Tegul dar kalba.

– Ką šiaip gyvenime veikiate – jeigu be vyro, *gerosios* anytos, motinystės?

– Esu išvertusi knygų, o šiaip studentė aš, jau būčiau seniausiai pabaigusi, jei ne dosnieji gandrai. Ką padarysi, geriau anksčiau, sako, negu vėliau.

– Kaip, tamsta, sakai?

– Čia apie gimdymus. Nors tamstai turbūt... gal kitoms kūrėjoms būna kitaip, bet man atsitiko taip.

Sako, poetams kiekviena knyga tarsi nuosavas kūdikis. Ar taip pat jaučiate?

– Gal iš šono atrodo ir taip, nežinau.

Ir mato, Korsako žmonos akys drėksta. Tokia tuščia, tokia tuščia. Bet ko į tokią galvą pripilti galima. Įpiltum fašizmo – būtų dora fašistė. Pripylė dabar Korsakas tikriausiai marksizmo – tai komuniste patapo. Nors šią akimirką jos galva lyg ir visai skaidri, apolitiška. Turbūt čiorelių arbatos „geroji anyta“ šliūkštelėjo, bet kvailutė išsižiojo netyčia ir išvarvėjo visa arbata. Ak, dabar dar iš jos akių vandenėlis... Negalima šaipytis, bet labai jau groteskiška jos menkybė. Moteris su praeitimi šypsosi ir linguoja galva.

– Neverta ši diena dramatiškų emocijų, patikėkit, viskas šįryt gerai prasidėjo ir pasimirš, nuplauks istorijos upe... Jūsų bent neatitraukė nuo darbo stalo, nesat pikta kaip aš, dėl to, kad neleiddžia kurti...

– Ką dabar kuriate? – Halina rimtai susidomėjusi.

Tai sakinyš, nuo kurio vemt verčia visus poetus ir kitus plunksnagraužius. Linija peržengta. Reikia pakeisti pokalbio kryptį. Apie kūrybą moteris su praeitimi kalba su vyrais ir tik su vyrais. Nepatupdysi jos ant „moterų kanapos“ kamputyje, nepri-versi su perekšlėmis aptarinėti šeimos pirmenybės prieš laisvę ar meilę – o taip ir yra, ir yra.

– Siuvotės ateljė ar pati? – moteris su praeitimi klausia per garsiai, rodydama į suknelę.

Dar labiau norėdama savo klausimo nuoširdumu įtikinti, palinksta ir paliečia Halinos puskliošį. Taip, tos bespalvės drapanos audinį glosto. Nesinori sakyti, bet Paryžiuje taip apsirėdžius geriau nesirodyti, išjuoktų klošarai.

– Pati siuvausi, su vienos auksarankės draugės pagalba.

– Šviesi, greitai tepasi.

– Bet diena bus tvanki, šviesi geriau saulę atmuša.

– Pasirūpinus tamsta tinkamai, ir skrybėlaitė bus kaip tik, net pavydu, aš pati jau kaip negrė, greit įdegu...

Poetė mato, kad triviali tema itin džiugina pašnekovę. Galės rašyti į spaudą: tokia nežemiška, idealais gyvenanti moteris, bet apie moterišką buitį kalba mielai. Įsivaizduokit, su ja galima pakalbėti apie duonos raugą, vyšnių uogienės virimą ir sijono siūlės pataisymą! Poetė iš tos pačios mostės, ji tokia pat, kaip ir mes, pereiklėmis vadinamos.

– Žinau, kad tamsta irgi augini vaikelį, sūnytį. Turite kam palikti? Auga sveikas ir drūtas?

Šito klausimo buvo galima tikėtis, bet niekada nesinori sulaukti to, kas nemalonu. Kaip apeiti? Klausimas tarsi ledkalnis, į nenuskandinamą laivę artėjantis. Visai neseniai vėl ramino skulptorius:

„Tik tau pačiai atrodo, kad visas miestas žino, o tiesa ta, kad žinom tik mes, daugiau niekam nerūpi, ir tik tau šis menkutis apsigimimas vaidenas kaip prakeikimas. Juk nuvažiavai pas moterį, tokį pat vaiką auginančią, juk pasimokei iš jos, supratai, kad tai ne išskirtinis atvejis, diena kitai lyg ir nusiramina, ko dabar vėl...“

Menkutis apsigimimas! Negali juk atsakyti tiesiai: sūnyčio sveikata nekokia ir nedrūtas. Neuralgiškoje širdyje sujudėjo auglys – saldus ir skaudus tuo pačiu.

Moteris su praeitimi tyli ir kramto lūpas. Žvalgo si į duris. „Metropolis“ bunda, jau pasigirdo gyvybės garsai, ir miestas mažiau aptingęs, lėtai šliaužia į darbus tie, kuriems ne išėiginės arba kanikulai baigėsi. Tuo suplūso ir kiti kelionės dalyviai, tuo visi kažkur eis. Kad tik greičiau!

„Nebūk tu moteris su praeitimi, – sako pati sau, – būk tu kūrėja šiandien. Poetei vaikas yra dovana, kad ir koks jis būtų, vis tiek tai didžiulė, neįkainojama dovana.“

– Klausėt, ką dabar skaitinėju, tamsta? – (Neklausė to niekas. Vėl pati suka pokalbį.)

– O ką skaitinėjat? Tikrai smalsu.

– Baudelaire'o „*Fleurs du Mal*“, rusų kalba. Negirdėję tokios knygos? Lietuviškai būtų „Piktybės gėlės“.

– Mėgstu gėles... Labai įdomu, tikrai. Bet kodėl jos piktos?

II

Vyrai be ateities

Tada pro „Metropolio“ duris laukan išsiveržė ponija Sofija, ką tik aplėkusi it „apuoks“ visų svečių kambarius, beldusi į jų duris, meiliai išbarusi tuos balandėlius ir kukuliukus, ir išdykėlius, ir tinginukus – lenkiškai nesunku tapti mielybe. Bet nė vienas iš „panovių“, naktį leidusių su savo, o gal ir ne su savo antrosiomis pusėmis, krapštytis iš lovos neketino. Laimei, lenkų desante būta ir vienišų moterų – teko kreiptis į jas, ne mažiau pagiringas, žadinti sąžinę. Tas poniai Sofijai sekėsi.

Ponija Sofija atsisveikindama pakštelėjo prancūziškai į žandukus abiem lūkuriuojančioms ponioms, Halinai ir moteriai su praeitimi, ir nurūko, smarkiai mojuodama rankomis, šaukdama, jog tiki tvirtose rankose reikalą šį paliekanti, o jos pačios šiandien laukia didūs visuomeniniai darbai!

Trečiasis Sandros Bernotaitės (g. 1975) romanas „Akys chimeros“ pasakoja apie tikrą įvykį vieną konkrečią dieną – 1939 m. liepos 25-ąją. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse iš Kauno prielaukos į Gelgaudiškį garlaiviu „Klaipėda“ išjuda jungtinė lenkų ir lietuvių kultūros atstovų grupė. Tikrų istorinių įvykių fone – žaižaruojanti to meto kasdienybė ir sudėtingo likimo rašytojų kompanija.

Norėdamas suprasti tą laikmetį, iš kurio tėmyja akys, tikros, gyvo žmogaus, su mažyte istorija, nereikšmingu nutikimu ir kasdienybės detalėmis, privalai pamiršti, kas su juo bus. Istorijos angelas nusigręžęs nugara ateitin. Nusigręžk tuojau pat ir tu, mano prašymu, tamsta.

* * *

Lietuvoje besilankanti lenkų rašytojų grupė pakviesta diplomatiškai viešnagai, tačiau svečiai gauna daugiau, negu tikėjosi, ir tikrai ne to, ko tikėjosi. Mums šis jų nuotykis, neeilinis romanas šiuolaikiniame lietuvių literatūros lauke, skaitant sukels daug juoko ir šelmiško malonumo.

Violeta Kelertienė, literatūrologė

Tai galėjo būti XX a. ketvirtojo dešimtmečio Lietuvos literatūrinės terpės ir kasdienybės enciklopedija, tačiau po atlikto tyrimo Sandra Bernotaitė parašė romaną. Dėl to išlošia tiek mūsų kultūros istorija, tiek proza.

Saulius Keturakis, literatūrologas

Autorei pavyko puikiai perteikti Europos prieškario nuotaikas. Kūrinyje gausu aplinkos aprašymų, taip pat skonio, garsų, kvapų, kuriais vaizduotėje mėgausis ir skaitytojas, drauge su veikėjais eidamas Kauno Laisvės alėja ar plaukdamas pro įstabaus grožio Nemuno slėnius.

Gediminas Kasparavičius, istorikas

ISBN 978-5-415-02026-3

0 123456 789104